
9 Juridische tips en aantekeningen

door mr. Harriët van Zenderen, notaris

Om de veranderingen en vernieuwingen in te voeren die in deel II van dit boek zijn beschreven, is het vaak nodig om ook opnieuw te kijken naar de statuten en (huishoudelijk) reglementen van een vereniging. Soms om nieuwe organen op te nemen, of procedures opnieuw te beschrijven, soms juist om een te veel aan formele verplichtingen weg te halen. Er is bij besturen van verenigingen vaak huiver om de bestaande statuten of reglementen te wijzigen. De formele taal en onzekerheid over juridische mogelijkheden en onmogelijkheden zijn een barrière. Bovendien wordt het formele traject naar een statutenwijziging ook vaak als belemmerend gezien. Om iets meer licht te werpen op de mogelijkheden en onmogelijkheden zal in dit laatste hoofdstuk ingegaan worden op een aantal juridische aspecten van de inrichting van verenigingen.

Allereerst wordt de macht van de algemene vergadering beschreven (9.1). Vervolgens wordt een aantal beginselen van de vereniging vanuit een juridisch perspectief kort belicht. Wat mag er nu wel en niet op het gebied van:

- stemrecht, getrapte verkiezingen van afgevaardigden en inspraak (9.2);
- algemeen bestuur, dagelijks bestuur - juridische verankering van besturen op afstand (9.3); en
- de juridische positie van een werkorganisatie en directie, of andere zelfstandige steunstichting (9.4).

In een laatste paragraaf (9.5) wordt ingegaan op het traject van het wijzigen van de statuten en van het huishoudelijk reglement.

9.1 De macht van de algemene vergadering

In hoofdstuk 5 zijn de knelpunten en mogelijke vernieuwingskansen bij het vernieuwen van de verenigingsdemocratie uitgebreid aan de orde gekomen. Oogmerk van de voorgestelde vernieuwingen is het verbeteren van de inbreng van leden en het aanpassen van de verenigingsdemocratie aan de wensen van een hedendaagse achterban. Daarbij moeten natuurlijk wel de wettelijke marges gerespecteerd worden.

De hoogste macht binnen een vereniging ligt in beginsel bij de algemene vergadering. Op grond van het in artikel 2:40 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde komen in de vereniging aan de algemene vergadering alle bevoegdheden toe die niet door de wet of de statuten aan een ander orgaan zijn opgedragen. De wet verleent de algemene vergadering onder meer belangrijke bevoegdheden op het gebied van:

- **Benoeming, schorsing en ontslag van bestuurders**

In artikel 2:37 van het Burgerlijk Wetboek zijn op dit gebied dwingendrechtelijk de volgende hoofdregels vastgelegd:

- a. de algemene vergadering benoemt ten minste de helft van de bestuurders;
- b. alle leden nemen middellijk of onmiddellijk aan de stemming over de benoeming deel;
- c. een bindende voordracht aan de algemene vergadering is te doorbreken;
- d. het orgaan dat een bestuurder benoemt, kan deze te allen tijde schorsen of ontslaan;
- e. bij benoeming buiten vergadering kunnen de leden kandidaten stellen.

- **Wijziging van de statuten**

In de artikelen 2:42 en 43 van het Burgerlijk Wetboek is vastgelegd dat de algemene vergadering het laatste woord heeft over de inhoud van de statuten.

- **Goedkeuring van de balans en de staat van baten en lasten met een toelichting**

Op grond van het in artikel 2:48 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde dient het bestuur jaarlijks rekening en verantwoording af te leggen aan de algemene vergadering, die de jaarstukken dient goed te keuren. Tenzij in de statuten anders is bepaald, zal onvoorwaardelijke goedkeuring in het algemeen decharge voor de bestuurders meebrengen voor feiten en handelingen die uit de stukken blijken. Hierbij wordt echter opgemerkt dat sinds 1 december 2001 de wet in artikel 2:49 lid 3 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat bij een aan de jaarrekeningplicht onderworpen vereniging met een grote onderneming, de goedkeuring van de jaarstukken is losgekoppeld van de decharge. Bij dergelijke verenigingen is het verlenen van decharge aan bestuurders (en commissarissen) een apart besluit van de algemene vergadering dat als zodanig ook dient te worden geagendeerd. In de praktijk is het de tendens deze regeling ook vrijwillig in de statuten van grote verenigingen (waarbij deze regeling niet reeds op grond van de wet geldt) op te nemen.

- **Ontbinding van de vereniging**

De algemene vergadering is als enige bevoegd te besluiten de vereniging te ontbinden. Voor het nemen van een besluit tot ontbinding gelden dezelfde regels als voor het nemen van een besluit tot statutenwijziging.

Om ervoor te zorgen dat de algemene vergadering deze bevoegdheden ook daadwerkelijk kan uitoefenen, bepaalt de wet in artikel 2:41 van het Burgerlijk Wetboek dat het bestuur verplicht is tot het bijeenroepen van een algemene vergadering op verzoek van ten minste een zodanig aantal leden (of afgevaardigden) als bevoegd is tot het uitbrengen van een tiende gedeelte van de stemmen in een algemene vergadering (of zoveel minder als in de statuten is bepaald).

Hierboven werd gesteld dat de hoogste macht binnen de vereniging *in beginsel* bij de algemene vergadering ligt. Daarbij dient echter wel rekening te worden gehouden met de volgende kanttekeningen:

- **Bestuur bestuurt**

De wet bepaalt expliciet dat het bestuur belast is met het besturen van de vereniging. Dit betekent niet alleen dat de algemene vergadering niet zelf mag en kan besturen, maar ook dat het bestuur (dat een eigen taak en verantwoordelijkheid heeft) niet verplicht is opdrachten van de algemene vergadering op te volgen. Wel kan de algemene vergadering, indien zij het niet eens is met het door het bestuur gevoerde beleid, in beginsel aan de bestuurders ontslag verlenen.

- **Uitbesteden aan andere organen**

De wet bepaalt in veel gevallen dat in de statuten kan worden vastgelegd dat bepaalde taken, die in beginsel door de algemene vergadering worden uitgeoefend (zoals bijvoorbeeld het beroep bij ontzetting uit het lidmaatschap), door andere organen worden uitgeoefend. Ook is het mogelijk statutair allerlei organen in het leven te roepen die taken en bevoegdheden krijgen toebedeeld, waardoor de macht van de algemene vergadering wordt beperkt. Hierbij kan worden gedacht aan instanties die statutenwijziging van de vereniging moeten goedkeuren of aan het instellen van een geschillencommissie. De algemene vergadering beslist weliswaar over de inhoud van de statuten, maar de algemene vergadering kan geen besluiten nemen die in strijd zijn met de statuten, zelfs niet met eenparigheid van stemmen. Als eenmaal in de statuten van een vereniging is opgeno-

- **Ontbinding van de vereniging**

De algemene vergadering is als enige bevoegd te besluiten de vereniging te ontbinden. Voor het nemen van een besluit tot ontbinding gelden dezelfde regels als voor het nemen van een besluit tot statutenwijziging.

Om ervoor te zorgen dat de algemene vergadering deze bevoegdheden ook daadwerkelijk kan uitoefenen, bepaalt de wet in artikel 2:41 van het Burgerlijk Wetboek dat het bestuur verplicht is tot het bijeenroepen van een algemene vergadering op verzoek van ten minste een zodanig aantal leden (of afgevaardigden) als bevoegd is tot het uitbrengen van een tiende gedeelte van de stemmen in een algemene vergadering (of zoveel minder als in de statuten is bepaald).

Hierboven werd gesteld dat de hoogste macht binnen de vereniging *in beginsel* bij de algemene vergadering ligt. Daarbij dient echter wel rekening te worden gehouden met de volgende kanttekeningen:

- **Bestuur bestuurt**

De wet bepaalt expliciet dat het bestuur belast is met het besturen van de vereniging. Dit betekent niet alleen dat de algemene vergadering niet zelf mag en kan besturen, maar ook dat het bestuur (dat een eigen taak en verantwoordelijkheid heeft) niet verplicht is opdrachten van de algemene vergadering op te volgen. Wel kan de algemene vergadering, indien zij het niet eens is met het door het bestuur gevoerde beleid, in beginsel aan de bestuurders ontslag verlenen.

- **Uitbesteden aan andere organen**

De wet bepaalt in veel gevallen dat in de statuten kan worden vastgelegd dat bepaalde taken, die in beginsel door de algemene vergadering worden uitgeoefend (zoals bijvoorbeeld het beroep bij ontzetting uit het lidmaatschap), door andere organen worden uitgeoefend. Ook is het mogelijk statutair allerlei organen in het leven te roepen die taken en bevoegdheden krijgen toebedeeld, waardoor de macht van de algemene vergadering wordt beperkt. Hierbij kan worden gedacht aan instanties die statutenwijziging van de vereniging moeten goedkeuren of aan het instellen van een geschillencommissie. De algemene vergadering beslist weliswaar over de inhoud van de statuten, maar de algemene vergadering kan geen besluiten nemen die in strijd zijn met de statuten, zelfs niet met eenparigheid van stemmen. Als eenmaal in de statuten van een vereniging is opgeno-

De hoogste macht binnen een vereniging ligt in beginsel bij de algemene vergadering. Op grond van het in artikel 2:40 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde komen in de vereniging aan de algemene vergadering alle bevoegdheden toe die niet door de wet of de statuten aan een ander orgaan zijn opgedragen. De wet verleent de algemene vergadering onder meer belangrijke bevoegdheden op het gebied van:

- **Benoeming, schorsing en ontslag van bestuurders**

In artikel 2:37 van het Burgerlijk Wetboek zijn op dit gebied dwingendrechtelijk de volgende hoofdregels vastgelegd:

- a. de algemene vergadering benoemt ten minste de helft van de bestuurders;
- b. alle leden nemen middellijk of onmiddellijk aan de stemming over de benoeming deel;
- c. een bindende voordracht aan de algemene vergadering is te doorbreken;
- d. het orgaan dat een bestuurder benoemt, kan deze te allen tijde schorsen of ontslaan;
- e. bij benoeming buiten vergadering kunnen de leden kandidaten stellen.

- **Wijziging van de statuten**

In de artikelen 2:42 en 43 van het Burgerlijk Wetboek is vastgelegd dat de algemene vergadering het laatste woord heeft over de inhoud van de statuten.

- **Goedkeuring van de balans en de staat van baten en lasten met een toelichting**

Op grond van het in artikel 2:48 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde dient het bestuur jaarlijks rekening en verantwoording af te leggen aan de algemene vergadering, die de jaarstukken dient goed te keuren. Tenzij in de statuten anders is bepaald, zal onvoorwaardelijke goedkeuring in het algemeen decharge voor de bestuurders meebrengen voor feiten en handelingen die uit de stukken blijken. Hierbij wordt echter opgemerkt dat sinds 1 december 2001 de wet in artikel 2:49 lid 3 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat bij een aan de jaarrekeningplicht onderworpen vereniging met een grote onderneming, de goedkeuring van de jaarstukken is losgekoppeld van de decharge. Bij dergelijke verenigingen is het verlenen van decharge aan bestuurders (en commissarissen) een apart besluit van de algemene vergadering dat als zodanig ook dient te worden geagendeerd. In de praktijk is het de tendens deze regeling ook vrijwillig in de statuten van grote verenigingen (waarbij deze regeling niet reeds op grond van de wet geldt) op te nemen.

men dat statutenwijziging slechts mogelijk is na goedkeuring van een andere instantie, is wijziging van de statuten zonder deze goedkeuring ook *niet* mogelijk.

- **Voorgrond of achtergrond**

Bij zeer grote verenigingen is de algemene vergadering naar de achtergrond verdwenen en neemt het bestuur of de directie de belangrijkste positie binnen de vereniging in.

Hoe de algemene vergadering haar bevoegdheden kan uitoefenen, wordt nader uitgewerkt in paragraaf 9.2.1 over het stemrecht en paragraaf 9.2.2 over de getrapte verkiezingen van afgevaardigden.

9.2 Stemrecht, getrapte verkiezingen van afgevaardigden en inspraak

In deze paragraaf zal allereerst het uitoefenen van het stemrecht binnen een vereniging worden behandeld en vervolgens het systeem van getrapte verkiezingen van afgevaardigden. Deze paragraaf wordt afgesloten met enkele opmerkingen over het stroomlijnen van de inspraak van de leden op een meer inhoudelijke manier, in plaats van op de geografische manier waarop dit nu binnen de meeste grote verenigingen gebeurt.

9.2.1 Stemrecht

Wettelijk kader stemrecht van leden

Artikel 2:38 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat alle leden die niet geschorst zijn, toegang hebben tot de algemene vergadering en daar ieder ten minste één stem hebben. De statuten kunnen aan bepaalde leden meer dan één stem toekennen. Ook kunnen de statuten bepalen dat aan personen, die deel uitmaken van een ander orgaan van de vereniging maar die geen lid zijn, in de algemene vergadering stemrecht toekomt. Het aantal door deze personen uitgebrachte stemmen mag echter niet meer zijn dan de helft van alle op de desbetreffende vergadering uitgebrachte stemmen. Indien een vereniging dergelijke bijzondere stemgerechtigden kent, verdient het aanbeveling hiervoor in de statuten een sluitende regeling op te nemen.

Tenzij de statuten anders bepalen, kan een stemgerechtigde een andere stemgerechtigde schriftelijk volmacht verlenen tot het uitbrengen van zijn stem. Als de statuten dit toelaten, kan ook aan een niet-lid deze volmacht worden verleend.

Wettelijk kader stemrecht van afgevaardigden

Artikel 2:39 lid 1 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat de statuten kunnen bepalen dat de algemene vergadering zal bestaan uit afgevaardigden die door en uit de leden worden gekozen. De wijze van verkiezing en het aantal van de afgevaardigden worden door de statuten geregeld; elk lid moet middellijk of onmiddellijk aan de verkiezing kunnen deelnemen.

Referendum

Een bijzondere mogelijkheid waarvan weinig gebruik wordt gemaakt, is de mogelijkheid van een referendum in de vereniging. In artikel 2:39 lid 2 van het Burgerlijk Wetboek is opgenomen dat de statuten kunnen bepalen dat bepaalde besluiten van de algemene vergadering zullen worden onderworpen aan een referendum (systeem van één lid - één stem, meestal door middel van toezenden van stembriefjes). De statuten dienen alsdan ook te bepalen wanneer, binnen welke tijd en hoe een referendum zal worden gehouden. Totdat de uitslag van het referendum bekend is, wordt de uitvoering van het besluit van de algemene vergadering waarop het referendum betrekking heeft, geschorst. Een referendum kan een goede manier zijn om incidenteel de brede en minder actieve achterban op actuele (inhoudelijke) issues te betrekken bij het beleid.

Stemrecht van minderjarigen

Een minderjarige die lid is van een vereniging, is in beginsel volwaardig lid. Hij heeft toegang tot de algemene vergadering en kan daar zijn stem uitbrengen. De statuten kunnen bepalen dat het stemrecht (voor alle of voor bepaalde besluiten) van een minderjarig lid wordt uitgeoefend door zijn wettelijke vertegenwoordiger (een van de ouders of de voogd). Ook kunnen de statuten bepalen dat aan een jeugdlidmaatschap geen stemrecht (ook niet voor de wettelijke vertegenwoordiger) is verbonden. Voor verenigingen die een jongerenpoot willen opzetten, is dit een relevant feit.

Uitslag van een stemming

Degene die optreedt als voorzitter van de algemene vergadering (meestal de voorzitter van de vereniging, tenzij de statuten anders bepalen), heeft de leiding van de vergadering. Zijn oordeel over de uitslag van een stemming is beslissend. Hetzelfde geldt voor de inhoud van een genomen besluit, als er werd gestemd over een voorstel waarvan de tekst niet op papier stond.

Volstrekte meerderheid van stemmen en uitzonderingen daarop

Besluiten worden in beginsel genomen met volstrekte meerderheid van de geldig uitgebrachte stemmen (ook wel absolute of gewone meerderheid genoemd). Dit betekent dat het besluit wordt genomen indien van de geldig uitgebrachte stemmen de helft plus één vóór het voorstel is uitgebracht. Ongeldige stemmen (bijvoorbeeld als bij stemming met gesloten ongetekende briefjes, het stembriefje toch ondertekend wordt of een toevoeging bevat) en blanco stemmen (onthouding van stemmen) gelden als niet uitgebracht.

In de statuten kan echter worden bepaald dat voor (bepaalde) besluiten een versterkte meerderheid nodig is (bijvoorbeeld twee derden van de geldig uitgebrachte stemmen). Ook kunnen de statuten bepalen dat een besluit slechts genomen kan worden met een bepaalde meerderheid van stemmen in een vergadering, waarin ten minste een bepaald aantal leden aanwezig of vertegenwoordigd is (ook wel quorum genoemd). Ook de wet zelf kent enkele uitzonderingen op het beginsel dat besluiten moeten worden genomen met volstrekte meerderheid van de geldig uitgebrachte stemmen, zoals bijvoorbeeld:

- de doorbreking van een bindende voordracht; indien in de statuten is bepaald dat een bestuurder door de algemene vergadering benoemd dient te worden uit een bindende voordracht van bijvoorbeeld de zittende bestuurders, dan kan de algemene vergadering aan die voordracht het bindend karakter ontnemen door een met een meerderheid van ten minste twee derden van de geldig uitgebrachte stemmen genomen besluit. Ook kan in de statuten worden bepaald dat op deze vergadering ten minste een bepaald aantal stemmen moet kunnen worden uitgebracht; dit aantal mag echter niet hoger zijn dan twee derden van het totaal aantal door de stemgerechtigden gezamenlijk uit te brengen stemmen (artikel 2:37 lid 4 van het Burgerlijk Wetboek);
 - wijziging van de statuten, indien dit statutair is uitgesloten; een besluit tot wijziging van de statuten kan, indien statutenwijziging statutair is uitgesloten, slechts worden genomen met unanimiteit van alle stemmen in een vergadering waarin alle leden aanwezig of vertegenwoordigd zijn (artikel 2:43 lid 2 van het Burgerlijk Wetboek);
 - een eenstemmig besluit buiten vergadering; een eenstemmig besluit van alle leden, ook al zijn deze niet in een vergadering bijeen, heeft, mits met voorkennis van het bestuur genomen, dezelfde kracht als een besluit van de algemene vergadering (artikel 2:40 lid 2 van het Burgerlijk Wetboek).
-

Uitbrengen van stemmen door de leden

In een kleine vereniging zal vaak het systeem van één lid - één stem worden aangehouden. Dit systeem is in beginsel ook het meest duidelijk en eerlijk. Artikel 2:38 van het Burgerlijk Wetboek gaat in beginsel uit van dit systeem. Maar zelfs bij een kleine vereniging kan het probleem ontstaan dat op de algemene vergadering geen besluiten kunnen worden genomen als er in de statuten een quorum voor het nemen van (bepaalde) besluiten is opgenomen. Zo kan een besluit tot statutenwijziging van een vereniging bijvoorbeeld vaak pas worden genomen als er ten minste twee derden van het aantal stemgerechtigde leden ter vergadering aanwezig of vertegenwoordigd is. Is dit aantal leden niet aanwezig of vertegenwoordigd, dan bieden de statuten vaak de mogelijkheid een tweede vergadering te houden. Daar kan het besluit tot statutenwijziging alsnog worden genomen, ongeacht het aantal aanwezige of vertegenwoordigde leden. Als een bestuur voorziet dat in de eerste vergadering het quorum niet zal worden gehaald, zou het handig kunnen zijn bij de eerste vergadering meteen al een oproeping te doen voor de tweede vergadering. Dat is echter niet toegestaan. Pas nadat op de eerste vergadering is gebleken dat het quorum niet is gehaald, kan de oproeping tot de tweede vergadering worden gedaan. Dit betekent dat in de praktijk op korte termijn twee vergaderingen afzonderlijk bijeengeroepen moeten worden, met alle ongemak en kosten van dien.

Uitbrengen van stemmen door afgevaardigden

Bij grote verenigingen zal het systeem van één lid - één stem vaak niet haalbaar zijn. Als alle leden van een dergelijke vereniging zouden verschijnen op de algemene vergadering, zou er sprake zijn van een 'Poolse landdag'. De besluiten zullen op deze manier geenszins 'vrucht van overleg' zijn. Daarentegen komt men bij grote verenigingen ook vaak het probleem tegen dat een eventueel vereist quorum niet wordt gehaald. De ervaring is dat de leden van een grote vereniging, die meestal is opgesplitst in afdelingen, zich vaak wel verbonden voelen met de afdeling, of het thema waarbinnen zij actief zijn, maar veelal niet de behoefte hebben op landelijk niveau actief te zijn. Hieraan is ook in hoofdstuk 5 al aandacht besteed. Dit leidt tot absenteïsme van leden op de algemene vergaderingen.

Deze problematiek van het absenteïsme op de algemene vergadering speelt overigens niet alleen bij verenigingen, maar ook bij grote (beursgenoteerde) ondernemingen waarbij het aandelenbezit verspreid is over vele aandeelhouders. In dit

kader heeft de Commissie corporate governance (ook wel Commissie Tabaksblat genoemd) in de door haar in december 2003 opgestelde Nederlandse corporate governance code (ook wel Code Tabaksblat genoemd) diverse manieren aangegeven om dit probleem aan te pakken. Mede naar aanleiding van die code is door de regering een wetsvoorstel gedaan dat het mogelijk moet maken te stemmen via internet (e-voting) of te vergaderen door middel van video-conferenties of webcasts. Het is de verwachting dat een dergelijk systeem ook bij grote verenigingen nog een grote vlucht zal gaan nemen.

Bij grote verenigingen wordt ter voorkoming van beide genoemde problemen (Poolse landdag of absenteïsme) vaak gekozen voor een getrapt systeem, waarbij afgevaardigden namens de leden stem uitbrengen op de algemene vergadering. Een algemene vergadering waarbij de stemmen worden uitgebracht door afgevaardigden van de leden (waarvoor de wet in artikel 2:39 van het Burgerlijk Wetboek de mogelijkheid biedt), wordt doorgaans ledenraad genoemd. In de statuten van dergelijke verenigingen is bepaald hoe de afgevaardigden worden verkozen en hoeveel stemmen zij kunnen uitbrengen.

Het kiezen van afgevaardigden bij grote verenigingen gebeurt meestal door de afdelingen. Men is vrij in de statuten te bepalen of dit gebeurt door bijvoorbeeld een besluit van de leden in de algemene vergadering van een afdeling, of door een besluit van de leden van een afdeling door middel van het insturen van een stembiljet. Het is ook mogelijk dit te doen door een besluit van het bestuur van een afdeling, of door in de statuten te bepalen dat bijvoorbeeld de voorzitter van een afdelingsbestuur qualitate qua afgevaardigde van de leden binnen de afdeling is. Afgevaardigden op de ledenraad dienen in beginsel lid te zijn van de vereniging; de statuten kunnen echter bepalen dat een persoon die deel uitmaakt van een ander orgaan van de vereniging zonder dat hij lid is, ook afgevaardigde op de ledenraad kan zijn (bijvoorbeeld een afdelingsbestuurder die geen lid van de vereniging is).

In de statuten moet worden bepaald hoeveel stemmen een afgevaardigde kan uitbrengen. Bij veel grote verenigingen wordt daarbij vaak aangesloten bij het aantal leden dat de afgevaardigde vertegenwoordigt. In de statuten is dan bepaald dat een afgevaardigde per honderdtal tot zijn afdeling behorende leden één stem op de ledenraad kan uitoefenen. Ook is het mogelijk in de statuten te bepalen dat elke afgevaardigde slechts één stem op de ledenraad kan uitbrengen, ongeacht het aantal tot zijn afdeling behorende leden.

Met of zonder last of ruggespraak

Hoe de afgevaardigde vervolgens op de ledenraad moet stemmen, is een volgende vraag. Meestal wordt gesteld dat het aan te bevelen is in de statuten te bepalen dat de afgevaardigde zonder een stemopdracht (ook wel *zonder last en ruggespraak* genoemd) naar de ledenraad wordt gestuurd. Er is dan namelijk sprake van vrije besluitvorming. Net zoals dat bijvoorbeeld geldt voor leden van ons kabinet, zijn de verkozen afgevaardigden dan vrij in het uitbrengen van hun stemmen, zonder gebonden te zijn aan een steminstructie van de achterban.

Bij sommige grote verenigingen bestaat er echter wel grote behoefte aan het één-op-één laten doorklinken van de stemmen van de leden. In dat geval is de afgevaardigde een 'doorgeefluik' van de op een lager niveau uitgebrachte stemmen. Hij is verplicht zijn stemmen op een bepaalde manier (*met last en ruggespraak*) uit te brengen. In deze vorm komt ook de vraag of de afgevaardigde zijn stemmen gedeeld kan uitbrengen, aan de orde. Stel bijvoorbeeld dat in de statuten van een vereniging is bepaald dat een afgevaardigde van een afdeling per duizend daartoe behorende leden tien stemmen kan uitbrengen. In het geval dat zestig procent van de leden van die afdeling te kennen heeft gegeven het besluit te ondersteunen, moet de afgevaardigde de tien door hem uit te brengen stemmen óf allemaal vóór het voorstel uitbrengen (immers, de meerderheid van zestig procent heeft gesproken), of hij heeft de mogelijkheid zijn tien stemmen verschillend uit te brengen (in het voorbeeld zes vóór en vier tegen).

In de literatuur wordt meestal gesteld dat het voor de afgevaardigde niet mogelijk moet zijn, zijn stemmen op verschillende manieren uit te brengen (gewogen stemmen), omdat *"een lichaam dat in zichzelf verdeeld is, in beginsel geen recht van spreken heeft"*. De argumentatie is dat de meerderheid binnen de afdeling heeft beslist en de minderheid derhalve geen recht van spreken meer heeft op het niveau van de ledenraad. Het is echter duidelijk dat als de stemmen wel gewogen zouden worden uitgebracht, dit van grote invloed kan zijn op de uitkomst van de totale stemming. Vast staat in elk geval dat als een vereniging ervoor kiest om het mogelijk te maken dat de afgevaardigde zijn stemmen op verschillende manieren uitbrengt, dit in de statuten opgenomen moet zijn. Dit betekent dat het technisch tot in detail uitgewerkt moet worden.

Een argument tegen het systeem van stemopdracht is dat afgevaardigden niet meer zijn dan uitbrengers van de stemmen, die reeds door de leden op afdelings-

niveau zijn uitgebracht. De ledenraad is op dat moment niet meer een overlegorgaan, maar slechts een loket waarbij de stemmen worden ingeleverd. Bij veel verenigingen bestaat de wens om op de ledenraad juist wel inhoudelijk met alle afgevaardigden te discussiëren en te vergaderen, en daarna een besluit te nemen. In een dergelijk systeem zou de afgevaardigde vrij moeten zijn bij het uitbrengen van zijn stemmen en niet gebonden moeten zijn aan de uitslag van de stemming van de leden van de afdeling die hij vertegenwoordigt.

Tot slot wordt hier kort aangestipt hoe er binnen een vereniging gestemd kan worden als de leden van die vereniging rechtspersonen zijn. In de statuten moet ook dan worden bepaald hoeveel stemmen er door elk lid-rechtspersoon kunnen worden uitgebracht. In dergelijk gevallen kan gebruik worden gemaakt van de mogelijkheid die artikel 2:38 lid 1 van het Burgerlijk Wetboek biedt, te weten dat de statuten aan bepaalde leden meer dan één stem kunnen toekennen. In de praktijk wordt vaak aangehaakt bij objectief meetbare maatstaven, zoals het ledenaantal of de omzetcijfers van de leden-rechtspersonen. Een lid-rechtspersoon met een grote omzet of meer leden kan dan meer stemmen uitbrengen dan een lid-rechtspersoon met een lagere omzet of minder leden. Dit alles dient statutair uitgewerkt te worden. Ook hier speelt weer het probleem van de gewogen stemmen. Is het zo dat een lid-rechtspersoon aan wie een meervoudig stemrecht toekomt daarvan op één bepaalde wijze gebruik moet maken, of moet/mag hij de verhoudingen binnen de achterban tot uitdrukking laten komen in het uitbrengen van de stemmen. Omdat hier sprake is van het uitbrengen van stemmen door het lid-rechtspersoon zelf (en niet door een afgevaardigde), menen enkele deskundigen dat het verschillend gebruik van stemmen voor een dergelijk lid toelaatbaar kan zijn. Daarbij moet men wel binnen de grenzen blijven van de redelijkheid en billijkheid tegenover de vereniging en de andere leden. Artikel 2:8 van het Burgerlijk Wetboek (Algemene Bepalingen) bepaalt immers dat een rechtspersoon en degenen die krachtens de wet en de statuten bij zijn organisatie zijn betrokken, zich als zodanig jegens elkander moeten gedragen naar hetgeen door redelijkheid en billijkheid wordt gevorderd.

Conclusie over stemrecht en het uitbrengen van stemmen

In veel van de wettelijke bepalingen die betrekking hebben op verenigingen staan de woorden "*tenzij de statuten anders bepalen*" vermeld. Daardoor staat de wet in veel gevallen toe dat in de statuten een afwijkende regeling wordt opgenomen. Een afwijkende statutaire regeling is ook mogelijk met betrekking tot het stem-

recht van de leden van een vereniging en de wijze van uitbrengen van stemmen. Per vereniging zal bekeken moeten worden welk systeem gewenst is. Daarbij wordt opgemerkt dat bij grote verenigingen het systeem waarbij de afgevaardigde vrij is zijn stemmen uit te brengen (maar dan wel alle stemmen vóór of alle stemmen tegen), doorgaans de meest bewandelde weg is. In dit systeem kan de afgevaardigde wel inhoudelijk vergaderen. Hij behoeft niet slechts de uitslag van de stemming binnen de achterban door te geven. Hij is vrij al zijn stemmen vóór of tegen het voorstel uit te brengen. Mocht de achterban niet tevreden zijn over de wijze waarop de afgevaardigde zijn stemmen heeft uitgebracht, dan zal hij waarschijnlijk in het vervolg niet meer verkozen worden.

Door in de statuten te bepalen dat een referendum kan worden gehouden, kan men bovendien bij belangrijke besluiten wel het basisbeginsel van één lid - één stem toepassen. Een dergelijke besluitvorming voor álle besluiten binnen een grote vereniging zal echter, zoals hierboven aangegeven, vaak niet haalbaar zijn. Wellicht dat dit systeem in de toekomst nog een grote vlucht gaat nemen als het wettelijk mogelijk wordt gemaakt te vergaderen door middel van video-conferenties en webcasts, en er mogelijkheden komen om te stemmen via internet (e-voting). Uitgangspunt is en blijft echter dat bij elke vereniging de bepalingen omtrent het uitbrengen van stemmen nauwkeurig in de statuten (en de reglementen) moeten worden geformuleerd.

9.2.2 Getrapte verkiezingen van afgevaardigden

Opsplitsing in afdelingen

Als een vereniging door een (te) groot aantal leden of veel activiteiten niet meer goed functioneert, kan zij worden opgesplitst in afdelingen (ook wel regio's, districten of groepen genaamd). Op deze manier kan het doel van de vereniging beter worden nagestreefd. De leden binnen een afdeling kunnen het doel van de vereniging op afdelingsniveau nastreven. Op landelijk niveau kan dit aan de vereniging worden overgelaten.

Een dergelijke opsplitsing kan het karakter hebben van een indeling in werkeenheden en niet formeel worden vastgelegd. Deze indeling heeft dan geen effect op de manier waarop de democratie wordt ingevuld. Het is dan vooral een manier om tot beter werkbare eenheden in de uitvoering te komen. Bij de meeste verenigingen is de indeling in afdelingen echter ook van invloed op de manier waarop

de besluitvorming plaatsvindt. Over deze (meest gangbare) afdelingen als organen van de vereniging gaat deze paragraaf.

Leden kunnen in een afdeling worden ingedeeld aan de hand van de geografische indeling van Nederland (per gemeente of provincie). Dan is er sprake van regionale afdelingen, waarbij de woonplaats van het lid van doorslaggevende betekenis is. Leden kunnen echter ook in functionele afdelingen worden ingedeeld. Dit betekent dat leden met een gemeenschappelijke interesse in één afdeling worden geplaatst (bijvoorbeeld de leden van een grote computervereniging die worden ingedeeld in groepen die zich bezighouden met programmeren of met computerspelletjes). In hoofdstuk 5 is de wenselijkheid van een dergelijke indeling beschreven. Een combinatie van beide indelingen is ook mogelijk, in die zin dat naast een geografische indeling ook een indeling naar interesse plaatsvindt.

Voor het uitbrengen van de stemmen door deze leden, zowel binnen de geografische afdeling als de functionele afdeling, kan in de statuten van de vereniging gebruik worden gemaakt van de mogelijkheid aan bepaalde leden meer dan één stem toe te kennen. Dit moet heel goed in de statuten omschreven worden.

Omdat een afdeling deel uitmaakt van, en invloed uitoefent op het besluitvormingsproces van de vereniging, is een afdeling een *orgaan* van de vereniging. Het juridische gevolg daarvan is dat de verhouding tussen de afdelingen en de vereniging wordt geregeerd door de redelijkheid en de billijkheid. Indien een afdeling bijvoorbeeld in strijd met de statuten van de vereniging handelt, kan een besluit van die afdeling op grond van de redelijkheid en billijkheid worden vernietigd.

Een afdeling kan alleen rechtspersoonlijkheid hebben (en zelf ook weer een vereniging zijn) als de statuten en reglementen van de vereniging deze mogelijkheid erkennen. Ook kan in de statuten van de vereniging worden bepaald dat afdelingen slechts rechtspersoonlijkheid kunnen verkrijgen als zij aan bepaalde voorwaarden voldoen (bijvoorbeeld goedkeuring van de statuten van die afdeling-rechtspersoon door het bestuur van de vereniging). Uiteraard moet ook aan de wettelijke vereisten voor oprichting van een vereniging worden voldaan. Een afdeling-rechtspersoon kan zelfstandig rechten en verplichtingen (ook naar de vereniging) hebben. De leden van een vereniging met afdelingen-rechtspersonen zullen zowel lid van de vereniging als van de afdeling-rechtspersoon moeten zijn.

Een en ander zal zowel in de statuten van de vereniging als van de afdeling-rechtspersoon vastgelegd moeten worden.

Kiezen van afgevaardigden via een getrapt systeem

Bij zeer grote landelijke verenigingen worden afgevaardigden voor de ledenraad veelal via een getrapt systeem gekozen. Bij deze verenigingen vindt opsplitsing in geografische afdelingen vaak plaats op twee niveaus: op gemeentelijk en op provinciaal niveau. Het uitgangspunt, zoals opgenomen is artikel 2:39 van het Burgerlijk Wetboek, is dat ieder lid in elk geval middellijk of onmiddellijk aan de verkiezing van de afgevaardigden moet kunnen deelnemen. Hoe een stem van een individueel lid in een gemeentelijke afdeling uiteindelijk middellijk of onmiddellijk leidt tot de verkiezing van een afgevaardigde voor de ledenraad, moet uitgewerkt worden in de statuten (en eventueel in het huishoudelijk reglement). Dit recht mag hierdoor echter geen schijnrecht worden.

Bij zeer grote landelijke verenigingen wordt vaak allereerst op gemeentelijk afdelingsniveau vergaderd en vervolgens op provinciaal niveau. In de statuten moet worden bepaald hoe de afgevaardigden (op de verschillende niveaus) worden verkozen. Vaak wordt in de statuten bepaald dat de leden van elke gemeentelijke afdeling in een algemene vergadering van die afdeling (of door het inzien van stembriefjes) een afgevaardigde van die afdeling moeten kiezen. Deze afgevaardigde brengt vervolgens zijn stemmen uit op de provinciale algemene vergadering. Op deze provinciale algemene vergadering die bestaat uit de afgevaardigden van alle gemeentelijke afdelingen die tot die provincie behoren, wordt vervolgens een provinciale afgevaardigde verkozen. De door de provinciale afdeling verkozen afgevaardigde brengt tot slot op de ledenraad van de vereniging de stemmen uit namens de tot die provincie behorende leden. De ledenraad bestaat in dit voorbeeld uit twaalf provinciale afgevaardigden, die via een getrapt systeem zijn verkozen. Ook andere varianten zijn mogelijk, mits opgenomen in de statuten van de vereniging.

Bij enkele grote verenigingen bestaat juist steeds meer de behoefte aan een betere en meer directe band met de achterban en worden de statuten juist gewijzigd in die zin dat een bestuurslaag (bijvoorbeeld de provinciale afdeling) wordt geschrapt, waarbij men het 'nadeel' van een groot aantal gemeentelijke afgevaardigden dat op de ledenraad verschijnt, hetgeen een zinvolle discussie en weloverwogen besluitvorming moeizaam maakt, voor lief neemt.

Conclusie over getrapte verkiezingen van afgevaardigden

Of het raadzaam is een vereniging in te richten met afdelingen, dient per vereniging te worden bekeken. Als gekozen wordt voor opsplitsing in afdelingen moet het hele systeem (regionale en/of functionele afdelingen, verkiezing van afgevaardigden, het al dan niet verkrijgen van rechtspersoonlijkheid door afdelingen) nauwkeurig worden uitgewerkt in de statuten (en de reglementen) van de desbetreffende vereniging.

9.2.3 Inspraak op inhoudelijk niveau

In hoofdstuk 5 is geschreven over de mogelijkheid mensen met dezelfde interesses bij elkaar in een afdeling te plaatsen, zodat ook veel inhoudelijker kan worden gediscussieerd over de gezamenlijke interesse. Dit kan door (eventueel naast regionale afdelingen) functionele afdelingen te creëren. Een andere optie is om een apart inhoudelijk orgaan binnen de vereniging in te stellen. Om een dergelijk orgaan formeel ook bevoegdheden te verlenen moeten taken, bevoegdheden en de wijze van benoeming van de leden van dit orgaan worden opgenomen in de statuten (en het huishoudelijk reglement). Deze statutaire positie onderscheidt een dergelijk inspraakorgaan van een informele en tijdelijke werkgroep of commissie. Ook hierbij geldt dat ieder lid middellijk of onmiddellijk moet kunnen deelnemen aan de verkiezing van de personen die zitting nemen in het orgaan.

Aan een dergelijk orgaan kunnen in elk geval niet de bevoegdheden worden toegekend die door de wet zijn voorbehouden aan het bestuur of de algemene vergadering van een vereniging. Een dergelijk inhoudelijk georiënteerd orgaan kan echter bijvoorbeeld wel een adviesorgaan voor het bestuur van de vereniging zijn. Het kan ook bijvoorbeeld de bevoegdheid krijgen een (al dan niet bindende) voordracht voor de benoeming van een bestuurder te doen. Hierbij geldt wederom dat zowel het opsplitsen van de vereniging in functionele afdelingen, als het instellen van een apart orgaan, in de statuten van de vereniging moet worden uitgewerkt.

9.3 Juridische verankering van bestuur op afstand

Bij het ontvlechten van de verantwoordelijkheden van uitvoeren en besturen komt ook altijd de positie van het bestuur ter sprake. Ook in hoofdstuk 5 van dit boek is het onderscheid tussen een uitvoerend en een beleidsbepalend bestuur

en een bestuur op afstand aan de orde gekomen. Er zijn verschillende manieren om de bestuurlijke verhouding te regelen. In alle gevallen geldt dat eerst duidelijk dient te zijn welk type relatie er tussen het bestuur van de vereniging en de werkorganisatie gewenst is. Vervolgens kan dit juridisch verankerd worden in statuten en reglementen.

In deze paragraaf wordt allereerst het wettelijk kader van het bestuur van een vereniging aangegeven. Daarna wordt ingegaan op het onderscheid tussen het algemeen en het dagelijks bestuur van een vereniging. Vervolgens komt de juridische verankering van het in hoofdstuk 5 van dit boek beschreven bestuur op afstand aan de orde. Afgesloten wordt met enkele opmerkingen over bestuursaansprakelijkheid.

9.3.1 Wettelijk kader bestuur van een vereniging

In artikel 2:27 van het Burgerlijk Wetboek is bepaald dat de statuten van een vereniging de wijze van benoeming en ontslag van de bestuurders moeten bevatten. Dit is verder uitgewerkt in artikel 2:37 van het Burgerlijk Wetboek. De statuten kunnen wel afwijken van het in de wet voorziene model voor de samenstelling van het bestuur. In de statuten kan bijvoorbeeld worden bepaald:

- dat ook anderen dan leden tot bestuurslid kunnen worden benoemd;
- dat bestuursleden, mits minder dan de helft, door anderen dan de leden worden benoemd;
- dat een bindende voordracht kan worden gedaan voor de benoeming van bestuursleden;
- dat anderen dan de bestuursleden zelf de functies binnen het bestuur (voorzitter, secretaris en penningmeester) verdelen.

In artikel 2:44 van het Burgerlijk Wetboek is bepaald dat het bestuur belast is met het besturen van de vereniging. Daaronder vallen in elk geval de vier hieronder vermelde bestuurstaken, te weten:

1. Financieel beheer

Het bestuur is verplicht een boekhouding bij te houden en na afloop van elk boekjaar een jaarrekening op te maken die in elk geval een balans, een staat van baten en lasten en een toelichting daarop omvat (artikel 2:48 van het Burgerlijk Wetboek). Deze stukken moeten binnen zes maanden na afloop van het boekjaar ter goedkeuring aan de algemene vergadering worden overgelegd en door het bestuur ten minste zeven jaren worden bewaard.

2. Vertegenwoordiging

Het bestuur is bevoegd de vereniging te vertegenwoordigen (artikel 2:45 van het Burgerlijk Wetboek). De statuten kunnen echter ook aan andere personen dan bestuurders bevoegdheid tot vertegenwoordiging toekennen.

3. Voorbereiding besluitvorming

Het bestuur bereidt de besluitvorming binnen de vereniging voor. Het bestuur roept in beginsel de algemene vergadering bijeen en de voorzitter en secretaris van het bestuur treden in beginsel ook als zodanig op in de algemene vergadering.

4. Uitvoering

Tot slot is het bestuur belast met het uitvoeren van de besluiten van andere organen, met name de algemene vergadering.

Verhouding bestuurder - vereniging

Indien de rechtsverhouding tussen een bestuurder en een vereniging voldoet aan de kwalificaties van een dienstbetrekking (waarbij onder meer gekeken wordt naar salaris en een vast aantal uren) wordt aangenomen dat de bestuurder op basis van een arbeidsovereenkomst werkzaam is bij de vereniging die hij bestuurt. Daarnaast staat elke bestuurder van een vereniging, door aanvaarding van zijn benoeming, in een rechtspersonenrechtelijke verhouding tot de vereniging. Het gevolg van het feit dat sprake kan zijn van twee rechtsverhoudingen tussen een bestuurder en de vereniging heeft met name gevolgen bij het ontslag van de bestuurder. Arbeidsrechtelijk kan een bestuurder ontslagbescherming genieten (bijvoorbeeld bij ziekte), terwijl hij rechtspersonenrechtelijk te allen tijde, door in beginsel de algemene vergadering, kan worden ontslagen. In dit soort situaties dient een arbeidsrechtsspecialist te worden geraadpleegd.

9.3.2 Onderscheid tussen algemeen bestuur en dagelijks bestuur

Hoewel de wet het onderscheid tussen het algemeen bestuur en het dagelijks bestuur niet kent, kan statutair wel dit onderscheid worden gemaakt. In feite is dit onderscheid niets anders dan een nadere onderlinge taakverdeling binnen het bestuur. Aan het dagelijks bestuur wordt in de statuten een aantal specifieke bevoegdheden verleend. Het complete algemeen bestuur vormt echter nog steeds het bestuur in de zin van de wet, mét de daaraan verbonden bevoegdheden en aansprakelijkheden.

In Nederland gaat men namelijk uit van het beginsel van een collegiaal bestuur. Iedere bestuurder van een vereniging moet van rechtswege samenwerken met zijn medebestuurders bij het uitoefenen van de bestuurstaken. Wel kunnen binnen het bestuur door middel van een bepaling in de statuten (of door middel van bestuursbesluiten) taken aan een bepaalde bestuurder worden toebedeeld. Dit betekent echter niet dat het bestuur als geheel niet meer eindverantwoordelijk is. Bij een niet behoorlijke taakvervulling kunnen ook andere bestuurders dan de bestuurder die het betreft, mede aansprakelijk zijn. De bestuurdersaansprakelijkheid komt in paragraaf 9.3.4 nader aan de orde.

Het beestje bij de naam noemen

Aan de wenselijkheid van statutaire bepalingen waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen een algemeen en een dagelijks bestuur, kan worden getwijfeld. Het is vaak beter om de taken goed te onderscheiden en onder te brengen in verschillende organen. De personen die het algemeen bestuur van een vereniging vormen, kunnen doorgaans beter (ook statutair) in een raad van toezicht (ook wel raad van commissarissen genoemd) worden geplaatst. De toezichthoudende taken en bevoegdheden van deze raad van toezicht kunnen in de statuten worden vastgelegd. Daarbij kan gedacht worden aan het controleren van de boeken en bescheiden en het recht om een algemene vergadering bijeen te roepen of een bestuurder te schorsen.

Ook kan statutair worden bepaald dat bepaalde besluiten van het bestuur de voorafgaande goedkeuring van de raad van toezicht nodig hebben. Deze taken en bevoegdheden zullen meestal niet veel verschillen van de taken en bevoegdheden die de leden van het algemeen bestuur doorgaans reeds in de statuten toebedeeld hadden gekregen.

Het bestuur van de vereniging (dat op deze manier wordt gevormd door de leden van het voormalige dagelijkse bestuur) kan in deze afgeslankte vorm veel sneller schakelen en slagvaardiger opereren. Het is dan zowel feitelijk als juridisch belast met het besturen van de vereniging. De raad van toezicht (die op deze manier wordt gevormd door de leden van het voormalige algemeen bestuur die geen deel uitmaakten van het dagelijks bestuur) kan zich alsdan beperken tot de statutair verankerde toezichthoudende taken, die veelal overeen zullen komen met de voordien uitgeoefende werkzaamheden. Bijkomend voordeel voor de leden van de raad van toezicht is dat zij zich geen bestuurdersaansprakelijkheid op de hals halen. Bijkomend voordeel voor het kleine bestuur is dat ook daad-

werkelijk gebruik kan worden gemaakt van de mogelijkheid om bestuursbesluiten buiten vergadering te nemen. Voor dergelijke besluiten is doorgaans unanimititeit vereist van alle bestuurders. Bij een algemeen en een dagelijks bestuur met veel bestuursleden zal een bestuursbesluit in feite enkel in vergadering kunnen worden genomen. Dit betekent dat voor elk bestuursbesluit formeel tot een bestuursvergadering opgeroepen moet worden, waarbij aan alle formaliteiten (termijnen, opmaken van een agenda en notulen) dient te worden voldaan. Deze besluitvormingsprocedure bemoeilijkt een snelle besluitvorming.

Zowel vanwege de juridische gevolgen (ongewenste bestuurdersaansprakelijkheid en lastiger besluitvormingsprocedure) als vanwege de duidelijkheid verdient het de voorkeur 'het beestje bij de juiste naam te noemen' en degenen die feitelijk enkel belast zijn met toezichthoudende taken, niet te betitelen als (algemeen) bestuurders.

Ook bij vennootschappen is in het kader van de eerder genoemde Code Tabaksblat en de invoering van de Europese Vennootschap per oktober 2004 de discussie gevoerd over de mogelijkheid en de wenselijkheid van een zogenaamd monistisch bestuursmodel (ook wel one-tier bestuursmodel genoemd), waarbij toezichthoudende bestuurders en uitvoerende bestuurders in één orgaan zitting hebben. Hoewel duidelijk is geworden dat dit monistische bestuursmodel in Nederland ook bij vennootschappen is toegestaan, werden ook in deze discussie de nadelen van bestuurdersaansprakelijkheid voor de toezichthouders en van de wellicht onvoldoende onafhankelijkheid van de toezichthouders, onderkend. Mede daarom wordt doorgaans geadviseerd het two-tier bestuursmodel (ook wel het dualistische bestuursmodel genoemd) te volgen, hetgeen betekent dat de bestuurders van een rechtspersoon zitting hebben in het bestuur en de toezichthouders in een afzonderlijk toezichthoudend orgaan.

9.3.3 Juridische verankering bestuur op afstand - raad van toezichtmodel

Hoe kan het in hoofdstuk 6 beschreven bestuur op afstand waarbij het bestuur enkel een toezichthoudende taak heeft en de werkorganisatie in feite is belast met de dagelijkse gang van zaken, juridisch worden verankerd?

Zodra een vereniging groter wordt en met name indien deze een onderneming drijft, kan er behoefte ontstaan de dagelijkse gang van zaken uit te besteden aan een orgaan of een instelling (bijvoorbeeld een aparte stichting waarin de werkorganisatie is ondergebracht).

Meestal noemt men een dergelijk orgaan (of instelling) een directie, die onder leiding staat van een directeur. Deze directie kan op verschillende manieren worden ingebed in de vereniging, waarbij bijvoorbeeld gedacht kan worden aan:

- het benoemen van een directeur door het bestuur, terwijl de statuten niet voorzien in een directeur of directie. Deze directeur is volledig ondergeschikt aan het bestuur. Het bestuur behoudt volledig zijn taken en bevoegdheden, maar de feitelijke uitvoering wordt gedeeltelijk overgelaten aan de directeur. Deze directeur kan eventueel een beperkte of algemene vertegenwoordigingsbevoegdheid toebedeeld krijgen (al dan niet statutair en/of door middel van publicatie in het handelsregister). Deze directeur opereert altijd onder de verantwoordelijkheid van het bestuur;
- het statutair vastleggen van de taken en bevoegdheden van de directie en de directeur, waarbij voor het overige het hierboven onder a. beschrevene geldt;
- directeuren die deel uitmaken van het bestuur. In feite is er in dat geval sprake van een algemeen en een dagelijks bestuur, hetgeen in de vorige paragraaf uitgebreid aan de orde is gekomen. Omdat deze leden van het bestuur waarschijnlijk een dagtaak hebben aan de dagelijkse leiding van de vereniging en daarvoor een bezoldiging ontvangen, zal doorgaans ook sprake zijn van een arbeidsrechtelijk verhouding tussen deze leden van het bestuur en de vereniging;
- het raad van toezichtmodel (ook wel commissarissenmodel genoemd). Dit is de constructie waarbij de directie statutair alle bevoegdheden toebedeeld heeft gekregen die gewoonlijk toekomen aan het bestuur en waarbij het bestuur enkel een toezichthoudende functie vervult.

Deze toezichthoudende functie is door de wetgever in beginsel weggelegd voor de raad van toezicht (ook wel raad van commissarissen genoemd), zoals blijkt uit artikel 2:48 van het Burgerlijk Wetboek. Ook hier zal doorgaans tussen de leden van de directie en de vereniging mede een arbeidsovereenkomst bestaan.

De laatstgenoemde variant, het raad van toezichtmodel, verdient niet de voorkeur, omdat ook hier geldt dat het beestje bij de juiste naam genoemd dient te worden. Het toezichthoudend orgaan kan derhalve beter niet als bestuur betiteld worden. Ook uit wat hierna in paragraaf 9.4.1 aan de orde komt (de in beginsel algemene vertegenwoordigingsbevoegdheid van bestuurders en de vrij te beperken vertegenwoordigingsbevoegdheid van niet-bestuurders en het beroep dat daarop door de vereniging jegens de wederpartij kan worden gedaan) volgt dat,

om verwarring te voorkomen, de feitelijke situatie één op één vertaald dient te zijn in de statuten.

Het uitgangspunt zou moeten zijn dat de werkorganisatie opereert onder de verantwoordelijkheid van het bestuur. Voor de bestuurders in een bestuur op afstand geldt derhalve onverkort de bestuurdersaansprakelijkheid als omschreven in de volgende paragraaf.

De taken en bevoegdheden van de werkorganisatie (bij een bestuur op afstand doorgaans bestaande uit een betaalde directeur en medewerkers) moeten goed geformuleerd worden. Deze taken en bevoegdheden kunnen in de statuten van de vereniging of bijvoorbeeld in een apart directiestatuut worden vastgelegd. Van belang is dat het bestuur wel als bestuur moet kunnen blijven functioneren. Het bestuur mag de bestuurstaak niet ontnomen worden.

9.3.4 Bestuurdersaansprakelijkheid

Een bestuurder van een vereniging kan op twee manieren voor de gevolgen van zijn handelen aansprakelijk zijn, te weten:

- jegens derden die niet tot het verenigingsverband behoren;
- tegenover de vereniging vanwege het niet behoorlijk vervullen van zijn taak.

Van persoonlijke aansprakelijkheid van een bestuurder (naast of in plaats van de vereniging) jegens derden kan sprake zijn:

- a) als de vereniging niet is ingeschreven in het handelsregister;
- b) als de bestuurder een rechtshandeling verricht terwijl hij niet vertegenwoordigingsbevoegd is;
- c) als de bestuurder namens de vereniging een rechtshandeling aangaat, terwijl hij weet dat de vereniging deze niet zal kunnen nakomen.

In artikel 2:29 van het Burgerlijk Wetboek is bepaald dat iedere bestuurder, zolang de vereniging niet is ingeschreven in het handelsregister en haar statuten aldaar niet zijn neergelegd, naast de vereniging zelf ook hoofdelijk aansprakelijk is voor een rechtshandeling waardoor hij de vereniging verbindt.

Van de hierboven onder b. genoemde aansprakelijkheid jegens derden is overigens geen sprake als alleen een intern binnen de vereniging geldend voorschrift is overtreden (zoals bijvoorbeeld de voorafgaande goedkeuring van de algemene vergadering voor bepaalde rechtshandelingen).

Van de hierboven onder c. genoemde aansprakelijkheid is volgens vaste recht-

spraak sprake als de bestuurder een onrechtmatige daad pleegt door de derde niet op de hoogte te brengen van het feit dat de vereniging niet in staat zal zijn de door de bestuurder namens de vereniging aangegane rechtshandeling na te komen.

Tegenover de vereniging is de bestuurder aansprakelijk voor de schade die voortvloeit uit een niet behoorlijke vervulling van de hem opgedragen taak. Van deze aansprakelijkheid zal niet snel sprake zijn. Indien een bestuurder kan uitleggen waarom hij op een bepaalde manier heeft gehandeld, moet de vereniging aantonen dat geen enkele redelijke bestuurder in dezelfde omstandigheden op deze wijze zou hebben gehandeld. Verder moet de vereniging aantonen dat zij door het niet behoorlijk handelen van de bestuurder schade heeft geleden. Een en ander heeft tot gevolg dat de bestuurder alleen tegenover de vereniging aansprakelijk zal zijn als zijn onbehoorlijk handelen geleid heeft tot schade voor de vereniging én de bestuurder een ernstig verwijt kan worden gemaakt.

Voor de beantwoording van de vraag of sprake is van een kennelijke onbehoorlijke taakvervulling door bestuurders is het van belang na te gaan of bestuurders bepaalde met het belang van de vereniging strijdige belangen hebben. Dit is bijvoorbeeld het geval als de bestuurder privé een pand overdraagt aan de vereniging. In de wet is opgenomen dat in dat geval de algemene vergadering een of meer personen kan aanwijzen om de vereniging bij een dergelijke rechtshandeling met een bestuurder te vertegenwoordigen. In de statuten van een vereniging zal hierover veelal een bepaling zijn opgenomen.

Het bestuur is in de eerste plaats een taak van de bestuurders tezamen. Er is sprake van een collectieve, collegiale verantwoordelijkheid voor de vervulling van de bestuurstaak. In artikel 2:9 van het Burgerlijk Wetboek is echter bepaald dat, indien een aangelegenheid tot de werkkring van twee of meer bestuurders behoort, ieder van hen voor het geheel aansprakelijk is terzake van een tekortkoming. Dit is slechts anders indien een bestuurder kan bewijzen dat het niet aan hem te wijten is en hij niet nalatig is geweest in het treffen van maatregelen om de gevolgen af te wenden. Om zich te disculperen is het voldoende dat de bestuurder bewijst dat hem geen ernstig verwijt kan worden gemaakt en dat hij niet in ernstige mate nalatig is geweest. Het is overigens meestal wel verstandig voor bestuurders een bestuursaansprakelijkheidsverzekering af te sluiten.

Decharge

Het bestuur van een vereniging is verplicht om aan het einde van het boekjaar aan de algemene vergadering rekening en verantwoording af te leggen inzake het gevoerde beleid. Daarbij is het gebruikelijk dat het bestuur aan de algemene vergadering verzoekt *decharge* te verlenen voor het in het afgelopen boekjaar gevoerde beleid. Daardoor wordt te kennen gegeven dat de bestuurders hun taak in die periode behoorlijk hebben vervuld. In beginsel kan de vereniging een bestuurder later dan niet meer aansprakelijk stellen voor handelen, dat in die periode heeft plaatsgehad. Daarbij moeten echter twee kanttekeningen worden geplaatst:

- een besluit tot decharge betreft alleen feiten en handelen waarover daadwerkelijk door het bestuur rekening en verantwoording is afgelegd;
- een besluit tot decharge kan alleen betrekking hebben op de aansprakelijkheid van bestuurders tegenover de vereniging op grond van onbehoorlijke taakvervulling, niet voor de aansprakelijkheid voor schade jegens derden.

In de statuten van veel verenigingen wordt tegenwoordig het goedkeuren van de jaarrekening losgekoppeld van het verlenen van decharge. Voor vennootschappen en verenigingen met grote ondernemingen is dit al in 2001 opgenomen in de wet, door in de artikelen 2:101 (voor de naamloze vennootschap), 210 (voor de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid) en 49 (voor verenigingen met grote ondernemingen) van het Burgerlijk Wetboek te bepalen dat vaststelling van de jaarrekening niet strekt tot kwijting aan een bestuurder. Tenzij in de statuten van een vereniging anders wordt bepaald, wordt het besluit tot het verlenen van decharge aan de bestuurder door de algemene vergadering genomen met een gewone meerderheid (de helft plus één) van de uitgebrachte stemmen.

Ook commissarissen of leden van een raad van toezicht kunnen aansprakelijk worden gesteld voor onbehoorlijke vervulling van hun toezichthoudende taak. De vereniging kan een commissaris aansprakelijk stellen voor bepaalde schade als er sprake is van onredelijk gedrag van de commissaris tegenover de vereniging bij de uitoefening van zijn taak. Van een dergelijke aansprakelijkheid zal niet snel sprake zijn.

9.4 De juridische positie van de werkorganisatie met beroepskrachten

Een vereniging die een eerste beroepskracht in dienst neemt, wordt daarmee werkgever. Een werkgever heeft de verantwoordelijkheid om zorgvuldig om te gaan met zijn werknemer. In de dynamiek van een vereniging met de druk en de belangen van leden en klanten is dat een zorgplicht, die soms veel vraagt van het verenigingsbestuur. Een goede positionering van de werkorganisatie en goede afspraken over de bevoegdheden en vrijheden van de werkorganisatie zijn dan van groot belang.

Naarmate de werkorganisatie groter wordt, wordt meestal ook de zelfstandigheid van de organisatie groter. Er worden meer bevoegdheden gedelegeerd. In sommige gevallen wordt zelfs gekozen voor een aparte rechtsvorm voor de werkorganisatie. Wat zijn de juridische haken en ogen aan de verhouding werkorganisatie - vereniging?

In deze paragraaf komt allereerst de (vertegenwoordigings)bevoegdheid van de directeur aan de orde. Vervolgens wordt ingegaan op de rechtsvorm van de werkorganisatie en op de steunstichting. Daarna worden enkele aspecten van de ondernemingsraad belicht.

9.4.1 (Vertegenwoordigings)bevoegdheid van de directeur

Zoals beschreven in paragraaf 9.3.3 is de vereniging vrij te bepalen hoe de werkorganisatie vorm zal worden gegeven. In verband met de duidelijkheid heeft het de voorkeur daarbij de volgende drie uitgangspunten in acht te nemen:

- noem het orgaan en de leden daarvan bij de juiste naam (bij een raad van toezichtmodel dienen de toezichthouders statutair als leden van een raad van toezicht te worden betiteld en niet als bestuurders);
- neem taken en bevoegdheden van de directie op in de statuten of een directiestatuut;
- leg de vertegenwoordigingsbevoegdheid van een directeur vast in de statuten en/of publiceer deze bij het handelsregister.

Het eerstgenoemde uitgangspunt is uitgebreid aan bod gekomen in paragraaf 9.3.3 Het tweede uitgangspunt houdt verband met het door de wet in artikel 2:44 van het Burgerlijk Wetboek opgenomen beginsel dat - behoudens beperkingen volgens de statuten - het bestuur belast is met het besturen van de vereniging.

Wat daaronder dient te worden verstaan kwam in paragraaf 9.3.1 al aan de orde. In de statuten (of een directiestatuut waarnaar in de statuten verwezen wordt) kunnen bepaalde taken en bevoegdheden van het bestuur worden gedelegeerd aan de directie. Door het vastleggen van deze taken en bevoegdheden is zowel intern (binnen de vereniging zelf) als extern (jegens derden die met de vereniging handelen) duidelijk wie bevoegd is de vereniging te vertegenwoordigen en te binden.

Directiestatuut of volmacht

In beginsel berust de vertegenwoordigingsbevoegdheid van een vereniging bij het bestuur als geheel (artikel 2:45 van het Burgerlijk Wetboek). De statuten kunnen echter bepalen dat deze vertegenwoordigingsbevoegdheid ook toekomt aan één bestuurder afzonderlijk, of aan twee gezamenlijk handelende bestuurders. Bovendien kunnen de statuten ook aan andere personen dan bestuurders (bijvoorbeeld een directeur) de bevoegdheid tot vertegenwoordiging van de vereniging toekennen. In de statuten kan worden bepaald dat de directeur onbeperkt bevoegd is de vereniging te vertegenwoordigen. Het is echter ook mogelijk deze vertegenwoordigingsbevoegdheid van de directeur statutair te beperken tot bepaalde handelingen of tot een bepaald bedrag.

Het bestuur kan ook door middel van een volmacht aan een niet-bestuurder de bevoegdheid verlenen de vereniging te vertegenwoordigen. Deze volmacht kan algemeen zijn, hetgeen betekent dat de gevolmachtigde onbeperkt vertegenwoordigingsbevoegd is, maar ook worden beperkt tot bepaalde handelingen of bepaalde bedragen. De volmacht kan doorlopend zijn (voor onbepaalde tijd), maar ook zijn beperkt tot een bepaald tijdvak of tot één bepaalde transactie. De volmacht moet in beginsel worden verleend door het voltallige bestuur van de vereniging. Alleen als statutair is bepaald dat één bestuurder ook vertegenwoordigingsbevoegd is, kan door die ene bestuurder een volmacht aan een ander worden verleend om de vereniging te vertegenwoordigen. Het eerder genoemde directiestatuut kwalificeert juridisch als een volmacht.

Beperkingen voor het bestuur

De vertegenwoordigingsbevoegdheid van het bestuur als geheel is algemeen. Dit betekent dat zij onbeperkt en onvoorwaardelijk is, tenzij uit de wet anders voortvloeit. Een wettelijke beperking van de bestuursbevoegdheid is opgenomen in artikel 2:44 lid 2 van het Burgerlijk Wetboek. Daar is bepaald dat het bestuur van

een vereniging bijvoorbeeld slechts bevoegd is te besluiten tot het aangaan van overeenkomsten tot 'verkrijging, vervreemding en bezwaring van registergoederen', indien dit uit de statuten voortvloeit. Als niet uitdrukkelijk in de statuten van een vereniging is bepaald dat het bestuur tot dergelijke handelingen bevoegd is, kan het bestuur deze handelingen (zoals bijvoorbeeld het kopen van een kantoorruimte) niet verrichten en ook de vereniging niet vertegenwoordigen bij deze handelingen. Deze beperking van de vertegenwoordigingsbevoegdheid die uit de wet voortvloeit heeft externe werking. Dit betekent dat zij kan worden tegengeworpen aan derden.

Als in de statuten is bepaald dat één bestuurder zelfstandig ook bevoegd is de vereniging te vertegenwoordigen, dan is deze bevoegdheid in beginsel onbeperkt en onvoorwaardelijk. Als echter in de statuten is bepaald dat een bestuurder slechts samen met een andere bestuurder kan vertegenwoordigen, geldt dit wel als een uit de wet voortvloeiende beperking. Het gevolg daarvan is dat de vereniging tegenover de wederpartij een beroep kan doen op de onbevoegdheid indien door een bestuurder *alleen* werd gehandeld. Een statutaire bepaling echter waarin de bevoegdheid van een bestuurder afhankelijk wordt gesteld van een voorafgaande goedkeuring van bijvoorbeeld de algemene vergadering, geldt *niet* als een uit de wet voortvloeiende beperking en heeft daarom slechts interne werking.

Beperkingen voor de directeur

Voor de vertegenwoordigingsbevoegdheid van een niet-bestuurder geldt dat deze naar keuze kan worden beperkt en dat deze beperkingen aan de wederpartij kunnen worden tegengeworpen, mits alles op de juiste wijze is ingeschreven in het handelsregister als dat verplicht is. Omdat de bestuurders van formele verenigingen (dat wil zeggen verenigingen waarvan de statuten zijn opgenomen in een notariële akte) verplicht zijn de statuten in te schrijven in het handelsregister, is een in de statuten opgenomen (beperking van de) vertegenwoordigingsbevoegdheid van een directeur 'automatisch' ook ingeschreven in het handelsregister. Wel dient de directeur zelf, omdat hij zijn vertegenwoordigingsbevoegdheid ontleent aan de statuten, ook als zodanig te worden ingeschreven in het handelsregister. Deze inschrijving heeft tot gevolg dat, als een directeur een transactie aangaat waarbij hij een in de statuten bepaald bedrag te boven gaat, de vereniging zich met succes jegens de wederpartij kan beroepen op de onbevoegdheid van de directeur. De vereniging is dan

niet gebonden aan de transactie. Inschrijvingen in het handelsregister worden overigens meestal verzorgd door de notaris.

Voor vertegenwoordigers die hun bevoegdheid ontleen aan een volmacht geldt geen inschrijvingsverplichting in het handelsregister. Het is echter wel raadzaam deze gevolmachtigde en de inhoud van de volmacht in te schrijven in het handelsregister, omdat alleen dan daarop door de vereniging een beroep kan worden gedaan. Het risico van niet-inschrijving dan wel onjuiste of onvolledige inschrijving komt namelijk voor risico van de vereniging.

9.4.2 De rechtsvorm van de werkorganisatie

Zoals eerder in paragraaf 9.3.3 vermeld, is een vereniging vrij te bepalen hoe de werkorganisatie (directie) vorm zal worden gegeven. Bij de meeste verenigingen zullen de bepalingen die betrekking hebben op de directie en de directeur worden verankerd in de statuten. Dat komt de duidelijkheid ten goede. De directie zal, omdat zij een organisatorische eenheid is aan wie statutair beslissingsbevoegdheid toekomt, een orgaan van de vereniging zijn. Alle beslissingen van organen moeten genormeerd worden door de statuten, reglementen en de redelijkheid en billijkheid.

Het is ook mogelijk de werkorganisatie van een vereniging onder te brengen in een aparte rechtsvorm, waarbij dan met name aan een stichting dient te worden gedacht. In het doel van de stichting staat alsdan opgenomen dat zij 'de directie' vormt van een bepaalde vereniging en dat zij ondersteunende diensten zal verlenen. De directie staat onder leiding van een directeur, die bestuurder van de stichting kan zijn. In de statuten van de stichting kan worden bepaald dat de bestuurder kan worden benoemd en ontslagen door de vereniging. Het voordeel van een aparte rechtsvorm voor de werkorganisatie ligt enerzijds in het creëren van duidelijkheid. De taken en bevoegdheden van de directie worden apart vermeld in de statuten van de stichting. Wijzigingen daarin kunnen in beginsel door het bestuur van de stichting, eventueel na voorafgaande goedkeuring van de vereniging, worden gemaakt. Anderzijds is een voordeel van een aparte stichting het feit dat de directeur als bestuurder van de stichting ook zijn eigen bestuurdersaansprakelijkheid heeft. Hij is verplicht het vermogen van de stichting aan te wenden om het doel van de stichting te bereiken. Als dit in de statuten van de stichting is bepaald, moet de directeur (in zijn hoedanigheid van bestuurder van de stichting) ook jaarlijks rekening en verantwoording afleggen aan een daartoe

benoemd orgaan. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een raad van toezicht waarin de bestuurders van de vereniging qualitate qua zitting hebben.

9.4.3 Steunstichting

Indien men een bepaald vermogen wil veilig stellen en geldstromen uit elkaar wil houden, wordt vaak gekozen voor het oprichten van een steunstichting, waardoor de risico's en aansprakelijkheden kunnen worden gespreid. De exploitatie van meer risicovolle activiteiten kan dan bijvoorbeeld plaatsvinden in de steunstichting, die daarvoor betaald krijgt door de vereniging. De overige door de vereniging ontvangen baten kunnen worden aangewend voor de kernwerkzaamheden van de vereniging, zonder dat de continuïteit daarvan in gevaar komt.

Met name in het kader van subsidieverlening is het veiligstellen van een bepaald vermogen ook vaak de beweegreden om een zogenaamde steunstichting in het leven te roepen. De steunstichting wordt dan opgericht om dat gedeelte van de activiteiten van een vereniging, dat niet door de overheid wordt gesubsidieerd, te financieren.

Als voorbeeld kan worden genoemd dat een bestaande vereniging haar activiteiten blijft uitoefenen, maar een nieuwe stichting opricht en haar belangrijkste activa (met name onroerende zaken) daarin onderbrengt. De vereniging huurt het pand vervolgens van de steunstichting. Omdat een subsidieverlenende instantie doorgaans niet wil opdraaien voor exploitatiekosten die zijn ontstaan doordat bijvoorbeeld een te hoge huur in rekening wordt gebracht door een gelieerde stichting, moet vaak bij de aanvraag van een subsidie wel worden opgegeven of de aanvrager op enige wijze gelieerd is aan een andere rechtspersoon.

Een steunstichting kan ook gebruikt worden om de toepasselijkheid van de Wet op de Ondernemingsraden (WOR) te voorkomen door werknemers van een stichting of vereniging, die een onderneming drijft, te verspreiden over verschillende stichtingen. Deze opzet zal, met name door enkele bepalingen in de WOR, niet altijd slagen. Ook kan vanwege fiscale motieven voor het oprichten van een gelieerde stichting worden gekozen. Door een gedeelte van de (nieuwe) activiteiten onder te brengen in een steunstichting, kan de omvang van de vereniging beperkt blijven, waardoor deze niet belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting zal worden. Hiervoor geldt echter dat de belastingdienst alle activiteiten kan toerekenen aan de vereniging, doordat zij zich op het standpunt kan stellen dat de steunstichting geen reële functie vervult.

Door het opnemen van bepalingen daaromtrent in de statuten van de steunstichting, kan de vereniging invloed op deze stichting blijven uitoefenen. Daarbij moet bijvoorbeeld gedacht worden aan het toekennen aan de vereniging van de bevoegdheid tot benoeming en ontslag van bestuurders van de stichting en aan statutaire instructie- en goedkeuringsrechten.

Omdat een uitkering door een dochterstichting aan haar oprichter niet altijd is toegestaan, is een dochterstichting met name geschikt om activiteiten met een uitvoerend karakter te verrichten.

9.4.4 De ondernemingsraad

Zodra er ten minste vijftig personen bij een vereniging, die een onderneming drijft, werkzaam zijn, moet een ondernemingsraad worden ingesteld. Zijn bij de vereniging met een onderneming meer dan tien, maar minder dan vijftig personen werkzaam, dan is de ondernemingsraad niet verplicht. Wel moeten werkgever en werknemers alsdan ten minste tweemaal per jaar voor overleg bijeenkomen. Er moet dan ook een personeelsvertegenwoordiging worden ingesteld als ten minste de helft van in de vereniging werkzame personen dit wenst. Bij ondernemingen met minder dan tien werknemers geldt de WOR niet. Wel kan dan door de ondernemer een personeelsvertegenwoordiging worden ingesteld.

De ondernemingsraad is het vertegenwoordigend orgaan van de werknemers die in de betrokken onderneming werkzaam zijn. De ondernemer moet aan de ondernemingsraad tijdig alle inlichtingen en gegevens verstrekken die deze voor de vervulling van zijn taak redelijkerwijze nodig heeft. In het vervolg van deze paragraaf wordt enkel de ondernemingsraad van de zogenaamd kleinere ondernemingen (met minder dan honderd werknemers) in beschouwing genomen. Voor grotere ondernemingen kent de WOR andere regels. De leden van de ondernemingsraad (bij minder dan vijftig werknemers bestaande uit drie leden en bij vijftig of meer werknemers maar minder dan honderd, bestaande uit vijf leden) worden bij geheime schriftelijke stemming gekozen door en uit de in de onderneming werkzame personen. Om te kunnen stemmen, moet men ten minste zes maanden in de organisatie werkzaam zijn. Om verkozen te kunnen worden, moet men ten minste één jaar in de organisatie werkzaam zijn.

In het overleg tussen de vereniging met een onderneming en de ondernemingsraad, dat ten minste tweemaal per jaar plaats moet vinden, komt de algemene gang van zaken binnen de onderneming aan de orde. De bestuursleden van de

vereniging, dan wel een of meer vertegenwoordigers uit hun midden, wonen deze overlegvergaderingen bij.

Als de ondernemer bepaalde maatregelen wenst te nemen over voor de werknemers belangrijke onderwerpen (zoals bijvoorbeeld fusie), moet tijdig *advies* van de ondernemingsraad worden ingewonnen. Daarbij dienen de beweegredenen voor de maatregelen te worden gemeld, evenals de gevolgen voor de in de organisatie werkzame personen. Indien de ondernemer, ondanks een negatief advies van de ondernemingsraad, een besluit toch neemt, moet hij met de uitvoering daarvan een maand wachten (te rekenen vanaf het moment dat hij de ondernemingsraad van zijn besluit op de hoogte heeft gebracht). In die maand kan de ondernemingsraad tegen dat besluit in beroep gaan bij de Ondernemingskamer van het Gerechtshof te Amsterdam, die de ondernemer eventueel kan verplichten het besluit in te trekken. Ook moet de ondernemer het *advies* van de ondernemingsraad vragen als hij voornemens is een bestuurder te benoemen of te ontslaan. In dit geval staat echter geen beroep op de Ondernemingskamer open.

Voor bepaalde besluiten heeft de ondernemer de *instemming* van de ondernemingsraad nodig, bijvoorbeeld voor het wijzigen van interne regelingen zoals het arbeidsreglement. Indien de ondernemingsraad deze instemming niet verleent, kan de kantonrechter deze toestemming eventueel alsnog verlenen. Als er een personeelsvertegenwoordiging is ingesteld, hebben de werknemers een *adviesrecht* omtrent elk voorgenomen besluit dat kan leiden tot een belangrijke wijziging van de arbeid, de arbeidsvoorwaarden, de arbeidsomstandigheden of tot een verlies van een aanzienlijk aantal arbeidsplaatsen.

9.5 Wijziging van de statuten of van het huishoudelijk reglement

Eerder kwam al aan de orde dat een veranderingstraject van statuten en reglementen vaak met huiver tegemoet wordt gezien en daarom vaak zo lang mogelijk wordt vermeden. Dat is jammer, want dat belemmert soms vernieuwing die wel nodig is. Een statutenwijziging kan veel ongebruikte en onnodige zaken opruimen. En als een traject goed wordt opgezet, hoeft het niet te belastend te worden. Uiteindelijk is het uitgangspunt dat de bepalingen in de statuten en reglementen een weergave moeten zijn van de door de vereniging gekozen manier waarop de bij de vereniging betrokken personen en organen met elkaar omgaan. Welke stappen kun je zetten en waar moet je rekening mee houden?

In deze paragraaf wordt eerst ingegaan op de status van het huishoudelijk reglement. Daarna wordt de procedure van het wijzigen van de statuten beschreven.

9.5.1 De status van het huishoudelijk reglement

De meeste verenigingen beschikken, naast de statuten, over een uitgebreid huishoudelijk reglement. Als een vereniging ertoe overgaat om ook formeel wijzigingen door te voeren, is het zinvol ook opnieuw te kijken naar de verhouding tussen het huishoudelijk reglement en de statuten. Daarbij komt de vraag naar de status van het huishoudelijk reglement aan de orde.

Tot 1976 was het nodig voor de oprichting van een vereniging een koninklijke erkenning te vragen. Deze koninklijke erkenning werd verleend bij koninklijk besluit en is te vergelijken met de verklaring van geen bezwaar die thans benodigd is voor het oprichten van een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid of een naamloze vennootschap. Omdat men bij de aanvraag van deze koninklijke erkenning zo min mogelijk vertraging wilde oplopen, werden tot 1976 in de statuten van verenigingen slechts de hoogst noodzakelijke bepalingen opgenomen. De uitwerking van de bepalingen werd neergelegd in het huishoudelijk reglement van de vereniging, waarvoor geen koninklijke erkenning vereist was. Omdat in 1976 de koninklijke erkenning voor de oprichting van verenigingen is afgeschaft, is het thans niet meer nodig bepalingen die in beginsel thuishoren in de statuten, te verplaatsen naar het huishoudelijk reglement. Echter, in verband met in de praktijk ontstane gewoonten beschikken de meeste verenigingen over een (vaak te) uitgebreid huishoudelijk reglement.

In de wet is niet met zoveel woorden bepaald wat wel en wat niet bij huishoudelijk reglement geregeld kan worden. Wel is bepaald dat met de wet en/of de statuten strijdige reglementen onverbindend zijn en dat bepaalde onderwerpen verplicht in de statuten geregeld dienen te zijn, zoals bijvoorbeeld de wijze van benoeming en ontslag van bestuurders en de verplichtingen die de leden tegenover de vereniging hebben. In het huishoudelijk reglement moeten eigenlijk enkel bepalingen worden opgenomen over de gang van zaken binnen de vereniging en over ondergeschikte procedurele kwesties. De basisregels omtrent de samenwerking in de vereniging en de verdeling van bevoegdheden moeten in elk geval in de statuten zijn opgenomen. Het is echter mogelijk dat de statuten een summiere regeling geven en bepalen dat een en ander in een reglement wordt uitgewerkt.

De wet bevat ook geen bepalingen over de bevoegdheid tot het vaststellen of wijzigen van reglementen. Indien reglementen een statutaire basis hebben, wordt meestal daar bepaald wie deze bevoegdheid heeft. Als de statuten niet in een bevoegdheidstoedeling voorzien of een statutaire basis geheel ontbreekt, geldt bij de vereniging als hoofdregel dat de algemene vergadering bevoegd is tot het vaststellen of wijzigen van een reglement.

Gezien de onduidelijke status van reglementen (en derhalve ook het huishoudelijk reglement) en het ontbreken van een wettelijke bepaling is het raadzaam om zoveel mogelijk bepalingen op te nemen in de statuten van de vereniging en om de inhoud van het huishoudelijk reglement beperkt te houden. Het argument dat voor het wijzigen van het huishoudelijk reglement geen formele vereisten (zoals een notariële akte en inschrijving in het handelsregister) worden gesteld, is veelal niet valide. Bij het wijzigen van de statuten van een vereniging zorgt de notaris toch vaak ook voor het wijzigen van het huishoudelijk reglement, omdat de stukken naadloos op elkaar moeten aansluiten. Bovendien geldt dat op grond van een statutaire bepaling voor de wijziging van het huishoudelijk reglement vaak dezelfde (zware) procedure is vereist als voor het wijzigen van de statuten. Vaak zal bovendien het huishoudelijk reglement enkel gewijzigd dienen te worden als er ook sprake is van een statutenwijziging. Indien de bepalingen waren opgenomen in de statuten van de vereniging, zou dan zelfs met enkel een statutenwijziging kunnen worden volstaan.

9.5.2 Het wijzigen van de statuten

Zoals uit de eerdere hoofdstukken van dit boek blijkt, kunnen er tal van redenen zijn om de statuten van een vereniging te wijzigen. Daarbij kan gedacht worden aan verandering van de interne organisatie, maar ook aan een nieuwe naam of een nieuwe doelomschrijving, of een andere verdeling van bevoegdheden. Een statutenwijziging, met name indien deze ook een belangrijke verandering in de inrichting van de organisatie en onderlinge verhoudingen tot gevolg heeft, moet gedegen worden opgezet. Het is niet verstandig om met globale ideeën direct de statuten onder handen te nemen. De kans is groot dat de concept-statuten dan vaak moeten worden bijgesteld.

Notitie

Het is beter om, voordat het proces tot het wijzigen van de statuten formeel juridisch wordt ingezet, eerst de ambities en uitgangspunten vast te stellen. Dit kan

door een notitie op te stellen waarin zowel de aanleiding (wat moet een nieuwe opzet oplossen), als de uitgangspunten en de globale ideeën zijn opgenomen. Als de notitie in grote lijnen klaar is, moet in overleg met de notaris worden beoordeeld welke voorgenomen wijzigingen juridisch haalbaar of aan te bevelen zijn. Daarna kan de notitie - eventueel met het eerste concept van de akte van statutenwijziging - ter reactie worden voorgelegd aan alle relevante gremia in de vereniging. Ook kan bij deze gelegenheid worden gepolst of er bij de achterban voldoende draagvlak bestaat voor het nemen van het besluit tot statutenwijziging. In hoofdstuk 7 is dit de fase van afstemming en overleg genoemd. Op tal van plaatsen kunnen mensen hun reactie geven, suggesties doen of vragen stellen. Deze input kan verwerkt worden in een tweede aangepaste notitie, die aan het besluitvormend orgaan wordt voorgelegd. Op deze manier is er een principe-uitspraak over de gewenste verandering mogelijk, zonder dat direct al in de formele juridische taal van de statuten hoeft te worden gesproken.

Vooraf bij grote verenigingen met veel afdelingen of bij een ingrijpende wijziging van de interne organisatie kan dit traject veel tijd in beslag nemen. Daar moet bij de planning rekening mee worden gehouden. De overlegfase kan ook gebruikt worden om een aantal andere zaken onder de loep te nemen, zoals:

- **Ondernemingsraad**

Het is goed om vast te stellen of het nodig is advies of instemming van de ondernemingsraad te vragen. Als statutair is bepaald dat voor het wijzigen van de statuten goedkeuring van een andere instantie (bijvoorbeeld een gelieerde stichting) is vereist, zal men uiteraard tijdig bij die instantie moeten aankloppen.

- **Subsidieverlener**

Ook verdient het aanbeveling een voorgenomen statutenwijziging vooraf te communiceren met een belangrijke subsidieverlener.

- **Belasting en successierecht**

Daarnaast is het raadzaam voor verenigingen, die als algemeen nut beogende instelling kwalificeren (als bedoeld in artikel 24 lid 4 van de Successiewet 1956), om het concept van de akte van statutenwijziging vooraf naar de belastingdienst te sturen met het verzoek bedoelde rangschikking te continueren nadat de statuten daadwerkelijk gewijzigd zijn. Dat voorkomt dat de vereniging ineens meer successierecht moet gaan betalen over legaten.

- **Naamswijziging**

Bij naamswijzigingen dient bovendien geïnventariseerd te worden of er onroerende zaken of rechten of merken op naam van de vereniging staan, of dat de vereniging met name is genoemd in de statuten van een gelieerde rechtspersoon.

Na effectuering van de naamswijziging (door het passeren van de akte van statutenwijziging) dient de tenaamstelling in het kadaster en bijvoorbeeld het Benelux Merkenbureau te worden gewijzigd, en dienen de statuten van een gelieerde rechtspersoon eventueel ook te worden aangepast. De naamswijziging wordt door de notaris ingeschreven in het handelsregister, maar zal in voorkomende gevallen ook afzonderlijk aan de belastingdienst en de subsidieverlener dienen te worden gecommuniceerd.

Formele traject

Na het vaststellen van de notitie en het verwerken van alle commentaren kan de feitelijke akte van statutenwijziging worden opgesteld. Op die akte neemt uiteindelijk de algemene vergadering een besluit. De wet bepaalt dwingend dat het besluit tot wijziging van de statuten *moet* worden genomen door de algemene vergadering. In de meeste gevallen moet een dergelijk besluit met een versterkte meerderheid worden genomen. Over de termijnen en procedures in deze besluitvormingsfase kunnen in de (oude nog geldige) statuten allerlei bepalingen zijn opgenomen, die vanzelfsprekend moeten worden gevolgd. De wettelijke bepalingen luiden als volgt:

- de statuten van een vereniging kunnen altijd worden gewijzigd, ook wanneer de bevoegdheid tot wijziging statutair is uitgesloten. In dat laatste geval is een wijziging van de statuten echter alleen mogelijk met instemming van alle leden;
- als in een bepaling in de statuten is bepaald dat een statutenwijziging de voorgaande goedkeuring van een andere instantie behoeft, kan die bepaling alleen worden gewijzigd *met* die toestemming;
- als een bepaling in de statuten de bevoegdheid tot wijziging van die bepaling uitsluit, kan deze toch worden gewijzigd, mits het besluit daartoe wordt genomen met algemene stemmen (unanimiteit) in een vergadering waarin alle leden of afgevaardigden aanwezig of vertegenwoordigd zijn;
- de termijn voor de oproeping van een algemene vergadering waarin het voorstel tot wijziging van de statuten aan de orde komt, bedraagt ten minste zeven dagen; deze termijn kan statutair worden verlengd. Indien niet aan deze oproepingstermijn is voldaan, kan toch tot statutenwijziging worden besloten,

-
- doch slechts met algemene stemmen in een vergadering waarin alle leden of afgevaardigden aanwezig of vertegenwoordigd zijn;
- de wet bepaalt dat degenen die de oproeping tot de algemene vergadering ter behandeling van een voorstel tot statutenwijziging hebben gedaan, een afschrift van dat voorstel, waarin de voorgedragen wijziging woordelijk is opgenomen (doorgaans het concept van de akte van statutenwijziging), ten minste vijf dagen vóór de vergadering, op een daartoe geschikte plaats (bijvoorbeeld op het kantoor van de vereniging) voor de leden ter inzage moeten leggen, tot na afloop van de dag waarop de vergadering wordt gehouden;
 - aan afdelingen waaruit de vereniging bestaat en aan afgevaardigden moet het voorstel daarentegen ten minste veertien dagen vóór de vergadering ter kennis zijn gebracht. Ook hierbij geldt dat bij het niet voldoen aan de voor deponering gestelde vereisten, het besluit tot statutenwijziging toch kan worden genomen, mits met algemene stemmen in een vergadering waarin alle leden of afgevaardigden aanwezig of vertegenwoordigd zijn;
 - tenzij de statuten anders bepalen, dient een besluit tot statutenwijziging te worden genomen met een meerderheid van ten minste twee derden van de uitgebrachte stemmen, ongeacht het aantal aanwezige of vertegenwoordigde leden. In de statuten kan echter voor het nemen van een besluit tot statutenwijziging een andere meerderheid (ook unanimiteit) worden opgenomen en eventueel ook een quorum;
 - voor het besluit tot ontbinding van een vereniging zijn de formele voorschriften die de wet geeft voor statutenwijziging van overeenkomstige toepassing.

Termijn van ingaan

Indien de vereniging volledige rechtsbevoegdheid heeft (ook wel formele vereniging genoemd), treedt de wijziging van de statuten niet in werking dan nadat hiervan een notariële akte is opgemaakt. In die akte kan bijvoorbeeld worden bepaald dat de statutenwijziging eerst op een aldaar vermeld toekomstig tijdstip in werking treedt.

Bij het besluit tot statutenwijziging wordt doorgaans mede bepaald wie bevoegd is de akte van statutenwijziging te doen verlijden. In sommige statuten is bepaald dat het bestuur, of elke bestuurder afzonderlijk, bevoegd is de notariële akte te doen verlijden. De bestuurders van een formele vereniging zijn verplicht een authentiek afschrift van de wijziging en de gewijzigde statuten neer te leggen ten kantore van het handelsregister. De notaris zal hier doorgaans zorg voor dragen. Eerst na deponering van de statutenwijziging kan tegenover derden een beroep worden gedaan op de aangebrachte wijzigingen.

Gebruikte literatuur

Almanak voor de Stichting en de Vereniging: Juridische handleiding voor bestuurders, commissarissen en adviseurs, 4e editie, Uitgeverij Paris, Zutphen 2003, Mr. J.J.A. Hamers, Prof. mr. C.A. Schwarz en Mr. D.F.M.M. Zaman

Van vereniging en stichting, coöperatie en onderlinge waarborgmaatschappij, 4e herz. druk, Gouda Quint Deventer 2002, P.L. Dijk en T.J. van der Ploeg

